

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Valtasaari, Marjut Hannele

Title: Laulunopetuksen aseman ja sisällön muutokset : laulunopetuksen uhkia ja mahdollisuuksia

Year: 2012

Version: Published version

Copyright: © 2012 Sibelius-akatemia ja kirjoittaja

Rights: In Copyright

Rights url: <http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en>

Please cite the original version:

Valtasaari, M. H. (2012). Laulunopetuksen aseman ja sisällön muutokset : laulunopetuksen uhkia ja mahdollisuuksia. *Musiikkikasvatus The Finnish Journal of Music Education (FJME)*, 14(2), 20-28. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201702151636>

Hannele Valtasaari

Laulunopetuksen aseman ja sisällön muutokset

Laulunopetuksen uhkia ja mahdollisuuksia

Tässä artikkelissa tarkastellaan laulunopetuksen aseman ja sisällön kehitystä kansakoulun ja peruskoulun opetussuunnitelmissa sekä opettajankoulutuksessa 1950-luvulta näihin päiviin. Artikkelissa pohditaan myös vuosikymmenten kehityksen mahdollista vaikutusta nykyiseen laulunopetukseen. Lisäksi tarkastellaan myös laulun asemaa musiikkikasvatuksen osa-alueena sekä tämän päivän laulunopetuksen laatuun vaikuttavia uhkia ja mahdollisuuksia.

Laulutunnista musiikkitunniksi – autenttisia / omakohtaisia kokemuksia

Aloittaessani koulunkäyntini 1960-luvulla musiikinopetuksen sisältö oli pääosin laulamista. Tällöin oppiaineen nimikin oli laulu. Laulettiin maakuntalauluja, lasten lauluja, kansanlauluja, virsii jne. Lauluaineisto koostui suurelta osin kotimaisesta materiaalista eikä sisältänyt viih-teellistä ainesta. Opettaja säesti harmonilla ja lauloi malliksi mukana. Tapana oli opetella lauluja myös ulkoa.

Oppikoulussa 1960–1970-lukujen taitteessa laulutunnit muuttuivat monipuolisemmiksi musiikkitunneiksi. Kävin tyttölyseota, joka ei varsinaisesti ollut taidepainotteinen oppilaitos. Silti kuvaamataito ja musiikki olivat kaikille pakollisia oppiaineita 9 vuoden ajan. Musiikkia opiskeltiin kaikkina kouluvuosina 1–2 viikkotuntia. Kyseinen ajanjakso vastaa nykyisin peruskoulun yläastetta ja lukiota.

Tyttölyseon vuosina musiikkikasvatuksesta vastasi pätevä ja työllään omistautunut musiikinopettaja. Laulettiin kaanonissa ja kaksiäänisesti sekä säestettiin nokkahuilulla tai rytmisoitimilla. Välillä kuunneltiin klassista taidemusiikkia ja seurattiin partituurista esim. sinfoniaa. Musiikin soidessa opettaja neuvoi etsimään nuottikirjoituksesta mm. eri soittimien sooloja. Näin opittiin hahmottamaan partituurin lukutekniikkaa. Tuntien ulkopuolella oli mahdollisuus osallistua koulun kuoro- tai orkesteritoimintaan sekä soitinkerhoon. Rehtori, joka itse opetti koulussani matematiikkaa, piti musiikkia tärkeänä oppiaineena. Loogisuus oli hänen mielestään yhteistä musiikille ja matematiikalle, jotka molemmat kehittävät ihmisen ajattelua. Hän oli mm. palkannut kouluun oman viulunsoitonopettajan. Näin koulu tarjosi halukkaille virikkeitä innostua musiikista. Kuka tahansa sai mahdollisuuden tutustua viulunsoiton alkeisiin soitinkerhossa. Jos innostusta riitti, oppilas saattoi myöhemmin hakeutua yksityistunneille tai musiikkiopiston oppilaaksi. Elimme musiikkikasvatukseen käytettävän resurssin kultaa juuri ennen peruskoulujärjestelmään siirtymistä.

Laulunopetuksen aseman muuttuminen 1950-luvulta 2000-luvulle

Yksilöityjen ja yhtenäisten tavoitteiden aikakausi laulunopetuksessa

Kansakoulun opetussuunnitelmakomitean mietinnössä II 1952 (336–348) on oma, Martti Helan laatima liite laulunopetukseen liittyvistä erityiskysymyksistä. Hän kuvaa metodia, kuinka opettajien piti opettaa ala- ja yläkoulussa laulujen melodiat ja rytmit. Mietinnössä musiikin opettamisen ohjeistus oli hyvin tarkasti yksilöityä. Mm. rytmien oppimisen apuna käytettiin

nuottien laulunimiä ja käsimerkkejä, jopa liikuntaa. Duuri- ja molliasteikon hahmottamiseksi nuottikirjoituksessa käytettiin värejä didaktisena lisäkeinona. Jokaisella asteikon sävelellä oli tietty väri, joka yhdistettiin nuottiviivastolle kirjoitetun nuotin laulunimeen.

Vuoden 1952 mietinnössä on myös osio yksilöidyistä äänenmuodostus- ja artikulaatioharjoituksista. Harjoitettiin koko äänialuetta ja kaikkia äänen rekistereitä. Skaalat transponoitiin harjoituksissa puoliaskelittain. Vielä nykyäänkin laulupedagogit musiikkioppilaitoksissa käyttävät samankaltaisia harjoituksia ääntä kouluttaessaan. Laulunopetus tähtäsi edellä kuvatun lisäksi myös laulumateriaalin opettamiseen. Seitsemän kouluvuoden aikana piti opettaa mm. 52 tarkasti valittua virttä.

Merkittävää oli, että Martti Helan ohjeet oli annettu tuleville kansakoulunopettajille. Hela viittaa lauluopetuksen opetussuunnitelmassa Aksel Törnuddin ääniharjoituksiin. Törnuddin teoksessa *Kansakoulun lauluoppi* (1913) annettiin opettajille tietoa ja ohjeita laulunopetuksesta ja lauluinstrumentin fysiologisesta toiminnasta sen aikaisen tiedon pohjalta. Oppikirja sisälsi tarkkaan kuvattuja ääniharjoituksia. Törnudd kehotti kiinnittämään huomiota opettajan oman äänenkäytön laatuun myös puheessa: ”Velto, hiljainen opetus riistää laululta ponna” (Törnudd 1913, 37). Hänen pedagogisten ohjeittensa mukaan laulutunnin alussa käytetään aina aikaa äänenmuodostusharjoituksiin. Myös oppilaan ryhdin ja hengityksen parantamiseksi annetaan harjoituksia. ”Äänenmuodostuksen tarkoituksena on 1) muodostaa lauluääni kau- niimmaksi, sointuvammaksi ja kantavammaksi, 2) tehdä äänenanto keveäksi (josta seuraa myös ilman säästö), 3) harjoittaa laulamaan ilman räsitusta” (Törnudd 1913, 42).

Wilho Siukonen (1929, 1–14) pitää kansakoulunopettajien laulunopetustaidossa tärkeänä analyttistä opetustapaa. Sekä analyysitehtävien että säveltapailuharjoitusten päämääränä on vahvistaa taitoja harjoituksen avulla. Kun korvakuulolauluja aletaan opetella nuottien avulla, tietojen käytäntöön soveltamiskykyä käytetään hyväksi. Siukonen on tietoisesti jättänyt äänenmuodostukselliset ja lausumiseen liittyvät seikat pois teoksestaan *Laulun opetusoppi*, koska hänen mukaansa näiden opettamisen tavat olivat jo vakiintuneet. Siukosen *Laulun opetusoppi* tähtää samankaltaisiin päämääriin kuin säveltapailun alkeiden opettaminen myöhemmin musiikkiluokilla, musiikkikouluissa ja -opistoissa.

Olavi Ingman (1955, 5–16) kirjoittaa laulunopetuksen päämääristä ja mahdollisuuksista. Hänen mukaansa täysin sävelkorvattomat yksilöt ovat harvinaisia. Laulutaidottomuus johtuu hänen näkemyksensä mukaan harjoituksen puutteesta ja haluttomuudesta, johon taas voivat olla syinä ympäristö, sen ennakkoluulot tai opetuksen heikko taso. Ingman ei usko suomalais- ten olevan rodultaan lahjattomampia kuin naapurikansat, vaan hän näkee laulutaidottomuuden johtuvan ympäristötekijöistä. Ingmanin teoksessa *Laulun opetus* käydään tarkkaan läpi myös äänenmuodostukseen liittyviä asioita kuten hengitys, äänihuulten toiminta sekä äänen resonointi. Tässä teoksessa lauluinstrumentin äänifysiologinen tietous on vielä yksityiskohtil- taan epätarkkaa, jopa joiltakin osin virheellistä verrattuna tämän päivän tutkimustietoon. Ing- man antaa tuleville kansakoulunopettajille oppikirjassaan aikansa tiedon pohjalta harjoituksia hengityksen ja äänenkäytön harjaannuttamiseen sekä ohjeita lasten äänenhuollosta.

Kansakoulusta peruskouluun

Peruskoulun opetussuunnitelmakomitean mietinnön II (1970) ainekohtaisissa opetussuunni- telmissa musiikinopetuksen ensimmäisenä tavoitteena mainitaan luonnollinen äänenkäyttö puheessa ja laulussa Oppilaita perehdytetään ajankohtaiseen lauluaineistoon sekä ohjataan mahdollisuuksien mukaan soittimien käyttöön. Nuotinlukuun ohjataan sekä laulu- että soit- toharjoituksissa, ja tavoitteena on sävelaistin kehittäminen. Oppimateriaalina mainitaan myös viihdemusiikin ilmenemismuotoihin perehdyttäminen. Kuitenkin tavoitteissa edelleen on tu- tustuttaminen suurten säveltäjien yleisesti tunnettuihin teoksiin sekä esittäviin säveltaiteen mestareihin. Erityistä huomiota on kiinnitetty oman maan musiikkikulttuuriin. Päämääräksi asetetaan oppilaan totuttaminen yhteistoimintaan maan musiikin parissa koulussa ja ohjaaminen musiikkiharrastuksiin myös koulunkäynnin ulkopuolella.

Kuntakohtaiset opetussuunnitelmat

1980-luvulla alettiin ensi kertaa kehittää kuntakohtaisia opetussuunnitelmia. Niistä tuli ensiaskel musiikkikasvatuksen alueelliseen eriarvoistumiseen ja eritasoisten resurssien käyttämiseen koko valtakunnan tasolla, vaikka tarkoitus oli toinen. Opetussuunnitelmien pääpaino oli kuitenkin edelleen yleissivistävyydessä, vaikka oppilaiden omakohtaisia elämyksiä alettiin arvostaa enemmän. Musiikkia opetettiin yhden viikotuntin verran peruskoulun 1.–9. luokilla. Painotetun opetussuunnitelman mukaan musiikkiluokilla oli 3 viikotuntia (Pulkkinen, 2005).

Peruskoulun opetussuunnitelman perusteissa 1985 äänestä puhutaan ensimmäisen kerran 7.–9. luokkien opetussuunnitelmassa. Ihmisääni on tiedollisen tarkastelun kohteena. Saadaan tietoa äänialoista, kuorotyypeistä, äänenkäytöstä, äänestä fysikaalisena ilmiönä sekä äänen ominaisuuksista. Vasta 9. luokalla on tavoitteisiin kirjattu luovan toiminnan projekti. Laulamiselle ja äänenkäytölle ei 1980-luvun suunnitelmassa varsinaisesti asetettu taidollisia tavoitteita.

Musiikkikasvatuksen aseman selvä heikentyminen

Peruskoulun opetussuunnitelmaudistus 1994 muuttaa merkittävästi musiikin asemaa oppiaineena. Valinnaisuus lisääntyy, ja koulujen musiikinopetus muuttuu oppilaskeskeisemmäksi. Musiikista tulee valinnainen oppiaine peruskoulun 8. ja 9. luokalla. Musiikkikasvatuksen tehtävänä on antaa perustiedot ja -taidot sekä auttaa ymmärtämään musiikin merkitys kulttuurille. Keskeinen tehtävä on tunne-elämän ja luovuuden kehittämisessä. Laulamissa painotetaan laulamisen iloa ja terveeseen äänenkäyttöön ohjaamista. Terveen äänenkäytön ominaisuuksia ei tässäkään opetussuunnitelmassa määritellä.

Peruskoulun opetussuunnitelman perusteissa 2004 musiikkikasvatuksen tavoitteissa kiinnitetään aiempaa enemmän huomiota äänenkäyttöön, vaikka opetukseen käytettävää resurssia ei ole lisätty. Laulun tavoitteena ala-asteikäisillä on oppia käyttämään luontevasti omaa ääntään ja ilmaisemaan itseään laulaen, soittaen ja liikkuen ryhmässä ja yksin. Päämääränä on, että kyetään osallistumaan yksinääniseen yhteislauluun ja hallitaan lauluohjelmistoa, josta osa opitaan ulkoa. Yläasteella oppiaineen keskeistä sisältöä ovat äänenkäyttöä ja ääni-ilmaisua kehittävä harjoitukset sekä eri tyylejä ja lajeja edustava yksi- ja moniääninen ohjelmisto, josta osa opitaan ulkoa.

Yhteenvedo: Yksilöityjen taitojen tavoitteesta yleisiin päämääriin

Yleinen havainto 60 vuoden aikana tapahtuneesta muutoksesta on, että laulunopetuksen taidolliset tavoitteet olivat varhaisemmissa opetussuunnitelmissa hyvin yksilöidysti määriteltäviä. 1950-luvulla tavoitteissa kuvattiin hyvän äänenmuodostuksen ominaisuuksia. Opetuksessa annettiin ohjeita, miten hyvään äänenkäyttöön päästään. Itsestään selvänä tavoitteena oli saavuttaa laulutaito ja terve äänenkäyttö osana yleissivistystä. Länsimaista kulttuuriperintöä pyrittiin siirtämään tulevalle polvelle.

Erityisesti 1980-luvulta lähtien opetussuunnitelmat muuttuivat musiikkikasvatuksen osalta yleisemmiksi. On merkittävää, että taustalla on vaikuttamassa suurempi yhteiskunnallinen murros ja yhtenäiskulttuurin mureneminen. Enää ei opetussuunnitelmissa määritelyä vaadittavia perustaitoja eikä sitä, mitä ominaisuuksia kuuluu terveeseen äänenkäyttöön. Ensisijainen tavoite ei ollut yhtenäisen musiikkisivistyksen saavuttaminen. Päämääräksi tulivat oppilaan omat musiikkielämykset sekä niiden antama persoonan kehitystä ja luovuutta tukeva tavoite.

Opettajakoulutuksen yhteys musiikkikasvatukseen / laulunopetuksen laatuun

Kun tarkastelemme tämän päivän laulunopetusta musiikkikasvatuksen osa-alueena, huomio on kohdistettava myös opettajankoulutukseen. Opettajankoulutuksen muotoutuminen voidaan jakaa kolmeen kauteen. Ensimmäinen kausi alkaa 1860-luvulla ja kestää toiseen maailmansotaan saakka. Sitä voisi luonnehtia opettajankoulutuksen synnyn ja seminaarilaitoksen ekspansioon kaudeksi. Toisen maailmansodan jälkeen rakentuu maahamme useamman opetta-

jakorkeakoulun verkko. Kolmas vaihe alkaa 1970-luvulla, jolloin koko opettajankoulutus siirtyi yliopistoihin kasvatustieteiden tiedekuntien opettajanvalmistuslaitoksiin. Tätä viimeistä kehitysvaihetta voidaan kutsua tieteellisen legitimaation kaudeksi (Kivinen-Rinne, 1994, 73–105). Seminaareissa tulevat opettajat opiskelivat koko opiskeluaikansa muusikon käytännöllisiä taitoja. Kaikkien opettajakokelaiden piti itse osata laulaa ja soittaa opetettavaa materiaalia. Tavoitteena oli saavuttaa hyvä laulu- ja säestystaito. Näiden taitojen kehitystä kontrolloitiin säännöllisesti koko opintojen ajan. Martti T. Kuikan mukaan kansakoulunopettaja muuttui kutsumusopettajasta tutkivaksi ja reflektoivaksi peruskoulunopettajaksi. Vähitellen opettajuudessa painotetaan enemmän kognitiivisia taitoja ja prosesseja analysoivaa rationaalisuutta. Onko muutos mennyt oikeaan suuntaan, ja onko pelkkä rationaalisuus liian yksipuolinen näkökulma? Aika näyttää, tuoko tutkimus mukanaan opettajakuvaan muita ulottuvuuksia. (Kuikka 1993, 119).

Varhaiskasvattajien ja opettajankoulutus yliopistoon

1970-luvulla tapahtui merkittävä murros. Opettajankoulutus siirtyi yliopistoon, minkä jälkeen taitoaineiden harjaannuttamiselle annettiin yhä vähemmän painoarvoa. Taitoaineiden aseman heikentyminen on jatkunut näihin päiviin. 1990-luvulla alkoi opettajien äänenkäyttö- ja laulukoulutuksen lopullinen alasajo

1890-luvulta lähtien, jolloin suomenkielinen lastentarhanopettajakoulutus aloitettiin, on taito- ja taideaineita pidetty arvossa. Vuonna 1947 alettiin soveltuvuuskokeessa vaatia laulukoe, koska lasten parissa työskenteleville toivottuja ominaisuuksia olivat hyvä sävelkorva ja laulutaito. Esimerkiksi Helsingin lastentarhanopettajaopistossa Ebeneserissä kaikki saivat henkilökohtaisia laulutunteja vuosina 1988–92, jonka jälkeen ääntä koulutettiin ryhmätunneilla. 1980-luvun jälkeen pääsykokeissa ei enää saanut lisäpisteitä laulutaidosta tai musiikin harrastamisesta. Sama kehitys tapahtui myös luokanopettajakoulutuksen pääsykokeissa. Kun varhaiskasvattajien koulutus siirtyi vuonna 1995 yliopistoon, äänenkäyttö- ja laulutunnit lopetettiin kokonaan. Kaikkien taitoaineiden harjoittaminen heikkeni.

Luokanopettajakoulutuksen viimeisessä opetussuunnitelmassa 2011–13 Jyväskylän yliopistossa kaikkien musiikin taitojen koulutukseen käytetään vain 5 op. Äänenkäytön tavoitteena on ymmärtää luontevan äänenkäytön merkitys ja kyetä musiikilliseen ilmaisuun laulaen, soittaen ja liikkuen. Tavoitteeksi ei enää aseteta tervettä äänenkäyttöä ja laulutaitoa. Riittää, että ymmärtää näiden taitojen merkityksen. Lihasmuistitutkimukset osoittavat kuitenkin, että taidon oppimiseen tarvitaan paljon käytännön harjoitusta. Ericssonin mukaan (1996) lihasmuistia taiteissa (mm. viulitit) tai urheilussa (mm. golf) sanovat, että tarvitaan 1000–30000 (keskimäärin 10 000) onnistunutta toistoa, jotta saavutetaan luonnollinen toiminta. Syvällinen laulamisen ymmärtäminen vaatii, että opettajan omassa lihasmuistissa on riittävää omakohtaista kokemusta terveestä äänen toiminnasta.

Laulutaitoa heikentäviä seikkoja – laulunopetuksen uhkia

Resurssi pienenee – opetettava aines laajenee

Musiikinopetuksen sisältö monipuolistuu samalla kun musiikkityyliin ja opetettavan aineksen määrä lisääntyy. Kuitenkin samanaikaisesti musiikkikasvatukseen käytettävää resurssia vähennetään dramaattisesti. Vähäisistä resursseista huolimatta kotimaisen musiikkikulttuurin ja lauluaineiston esillä pitäminen ei ole ensisijaista. Oppituntien sisällöksi tulevat yhä enemmän maailman musiikki ja populaarimusiikki. Kuitenkin aito toisen kulttuurin arvostaminen ja kunnioittaminen edellyttää, että tunnetaan hyvin oma kulttuuriperintö ja sen juuret.

Äänen harjoittaminen vähenee ja yksipuolistuu – alttius äänihäiriöihin lisääntyy

1980-luvulta lähtien koulujen oppimateriaalissa on havaittavissa laulujen ambituksen supistuminen ja sävellajien madaltuminen. Lauluääntä ei enää harjoiteta kaikissa äänen rekistereissä.

Yksipuolistunut äänenkäyttö ja ylipäättään ohjatun äänen harjoittamisen puute altistaa äänihäiriöille. Lapsen puheääni toimii luonnostaan aikuisen ääntä korkeammalla, joten lapsen luontaisen äänen toiminnan unohtaminen ei edistä tervettä äänenkäyttöä. Havaintojeni mukaan monet lasten parissa työskentelevät aikuiset haluaisivat omien äänellisten rajoitustensa vuoksi laulaa liian matalissa sävellajeissa, jopa pienen oktaavin alueella.

Musisoinnin painopiste on käytännössä vähitellen siirtynyt lähes kokonaan populaarimusiikkiin. Bändisoittaminen ja mikrofonilaulu ovat yleistyneet. Klassista äänenmuodostusta vaativaa laulumateriaalia ei juuri harjoiteta. Kuitenkin virret, kansanlaulut, maakuntalaulut ym. klassinen laulumateriaali vaativat laajempaa äänialuetta. Äänen kaikkia rekistereitä pitäisi harjoittaa musiikin genrestä riippumatta. 30 vuoden kokemuksien mukaan olen vakuuttunut, että liian varhaisessa iässä käytetty sähköinen äänentoisto ja mikrofonilaulu saattavat ohjata pois oman äänielimistön luonnollisen toiminnan kokemisesta. Sähköisen äänentoiston näennäinen helpous voi jopa antaa valheellisen kuvan todellisesta laulutaidosta.

Äänenkäytön ja laulunopetuksen häviäminen opettajankoulutuksesta

Taide- ja taitoaineiden harjoittamisessa on opettajankoulutuksessa tapahtunut suuri muutos koulutuksen siirryttyä yliopistoihin. Vielä 1990-luvulla opiskelijat saivat henkilökohtaisia laulutunteja. Nyt äänenkäytön ja laulun henkilökohtaista ohjausta ei juuri ole.

Susanna Simbergin väitöskirja 2004 osoittaa, että opettajaksi opiskelevista noin 20 prosentilla oli äänihäiriö. Myös luokanopettajiksi opiskelevat ilmoittavat seammin äänioireita kuin muut korkeakouluopiskelijat. Ero on suurin kolmannen vuoden opiskelijoilla. Simberg totesi myös, että opettajien äänihäiriöt ovat lisääntyneet viidestä prosentista 20 prosenttiin kahden-toista vuoden aikana. On syytä pohtia, onko koulutuksen puutteilla yhteys opettajien äänihäiriöiden lisääntymiseen.

Olen törmännyt ilmiöön, että moni valtion apua nauttivan ammattioppilaitoksen opiskelija on joutunut turvautumaan itse kustannettuun yksityisopetukseen opetusresurssien vähäisyyden ja epävakauden vuoksi. Suomalaisen koulutuspolitiikan alkuperäinen tarkoitus ei ollut, että vain varakkailta on mahdollisuudet laadukkaaseen ja pitkäjänteiseen koulutukseen.

Musiikinopettaja ja laulupedagogi ovat kaksi eri ammattia

Koulutuksen suunnittelijat eivät näytä riittävästi tiedostavan, että laulupedagogi ja musiikinopettaja ovat kaksi eri ammattia. Taloudellisten resurssien vähyys on ajanut liiaksi opetuksen sisällöllisestä laadusta tinkimiseen. Jos varhaiskasvattajien ja luokanopettajien äänenkoulutuksesta vielä näennäisesti huolehditaankin esim. ryhmäopetuksena, ohjaajana toimii usein musiikin "yleismies", jolta puuttuu laulupedagogin koulutus. Jos lääketieteen puolella suhtauduttaisiin ammatilliseen kompetenssiin yhtä suurpiirteisesti, potilas todennäköisesti kuolisi. Työnjako lääketieteessä on itsestään selvää, eikä yleislääkäri tee erikoislääkärien taitoja ja tietoja vaativaa työtä.

Laulupedagogilla on laulajan koulutus ja ainekohtaiset pedagogiset opinnot. Näihin opintoihin kuuluu mm. perehtyneisyys äänifysiologiaan sekä puhe- että lauluäänen toiminnan kannalta. Tällainen tieto ja taito antaa äänenkouluttajalle (engl. voice teacher) pedagogisia työkaluja. McKinney tuo esiin audiokinesteettisen kyvyn välttämättömyyden äänen toiminnan arvioinnissa. Tämä kyky on opettajan työväline äänen toiminnan analysoimisessa. Kuulon kautta opettaja tunnistaa lihastoiminnallisen epätasapainon koulutettavan äänessä. Tämä kyky auttaa tekemään oikean diagnoosin oikeen aiheuttajasta ja kehittämään tilanteeseen sopivan harjoitusohjelman ongelman poistamiseksi. McKinney kiteyttää pedagogin kuunteluprosessin kolmeen kysymykseen, 1. Mikä on kuulemassani soinnissa vialla? (oireen tunnistaminen) 2. Mistä se johtuu? (syyän määrittäminen / diagnosointi) 3. Mitä aion tehdä? (hoidon suunnittelu / harjoitusohjelma) (McKinney, 2005, 17).

Musiikkikasvatuksen tulokset heikentyneet

1994 tuntijaon jälkeen musiikki on ollut valinnainen aine seitsemännestä luokasta eteenpäin. Huolestuttavaa on, että nykyisessä tilanteessa ensin päiväkodeissa ja sitten peruskoulussa peräti seitsemänten luokkaan saakka musiikkikasvatuksesta yleisesti vastaavat luokanopettajat, joilla ei ole musiikin aineenopettajan pätevyyttä. Opettajankoulutuksen puutteiden vuoksi varhaiskasvattajien ja luokanopettajien laulutaidot eivät useinkaan ole opetustyön kannalta riittävät.

Opetushallitus arvioi maaliskuussa 2010 peruskoulunsa päättäneiden oppimistuloksia musiikissa, kuvataiteessa ja käsitöissä. Otannassa arvioitiin systemaattista tasaväliotantaa käyttäen 4 792 yhdeksäsluokkalaista. Tulos osoittaa, että suurin osa oppilaista ei saavuttanut musiikissa edes tyydyttävän taseoisia perustaitoja – ja tietoja. Todetaan myös, että suurin osa jää vaille kelpoisen aineenopettajan opetusta koko perusopetuksen ajan, eikä suuri osa opiskele musiikkia perusopetuksen viimeisellä luokalla lainkaan. Opetushallituksen arvio musiikin heikoista oppimistuloksista osoittaa, että sekä varhaiskasvatuksessa että peruskoulun opetuksessa musiikkikasvatuksen kokonaisuuden jatkumoon ja laatuun pitäisi kiinnittää huomiota.

Laulunopetuksen mahdollisuudet

Laulun hyvinvointia edistävä vaikutus

Yhteiskunnan yleisessä ilmapiirissä tarvitaan asennemuutosta, jotta taito- ja taideaineiden merkitys ja asema päiväkodeissa, kouluissa ja opettajankoulutuksessa parani. Tällä hetkellä meillä ei hyödynnetä kaikkia käytettävissä olevia mahdollisuuksia. Tutkimukset osoittavat, että laulaminen edistää lasten oppimista sekä kielellistä kehitystä, koska laulaessaan ihminen käyttää molempia aivopuoliskoja (Gadzikowski, 2011). Monissa tutkimuksissa on osoitettu esim. kuorolaulun yhteisöllisyyttä ja terveyttä edistävä vaikutus (Hyypä, 2005).

Tutkimuksia laulunopetuksen vaikutuksesta sävelpuhtauteen ja äänialan laajenemiseen

Sini Rautavaara osoitti tutkimuksessaan “Äänenkäytön opintojakson vaikutuksia laulun sävelpuhtauteen ja äänialaan: tutkimus eräässä opettajankoulutusalan oppilaitoksessa” (Rautavaara, 1995) sävelpuhtauden paranemisen ja äänialueen laajenemisen yhteyden laulunopetukseen. Musikaalisuudella ei näyttänyt olevan yhteyttä laulun sävelpuhtauden parantumiseen. Opiskelijoiden antamien vapaiden palautteiden perusteella voidaan sanoa, että opintojakso koettiin tarpeellisenä, ja yleensä toivottiin mahdollisimman paljon yksilöllistä ohjausta.

Ava Nummisen väitöstutkimus “Laulutaidottomasta kehittyväksi laulajaksi tutkimus aikuisten laulutaidon lukoista ja niiden aukaisemisesta” (Numminen, 2005) toi esiin, että laulutaidottomuus ei ole yksilön pysyvä ominaisuus, vaan laulutaitoa voi kehittää lähtötasosta riippumatta myös aikuisiällä. Laulamisen harjoittelu kehitti myös kykyä erotella sävelkorkeuksia. Projektin aikana kaikkien ääniala laajeni erityisesti ylöspäin. Päärekisteriin siirtymisen harjoittelemisen edesauttoi äänialueen laajenemista ja säveltarkkuuden kehittymistä.

Koulutettujen ammattilaisten hyödyntäminen opettajankoulutuksessa ja varhaiskasvatuksessa

Tutkimusten valossa yksilöllinen äänenkäytön opetus ja laulutunnit pitäisi palauttaa sekä lastentarhan- että luokanopettajien koulutukseen. Ammattitaitoisten laulopedagogien tietoa ja taitoa olisi nykyistä enemmän hyödynnettävä opettajankoulutuksessa. Opettajien oman laulutaidon ammattitaitoinen ohjaaminen ja kehittäminen luo perustan terveen äänenkäytön ja laulutaidon opettamiseen.

Wilho Siukonen on väitöskirjassaan jo vuonna 1935 maininnut huolen suomalaislasten huonosta laulutaidosta. Hän vertaa saksalaista, ruotsalaista, virolaista ja suomalaista musiikkikulttuuria ja kansanluonnetta toisiinsa tutkiessaan lasten laulutaitoa. Suomella ja Virolla hän näkee yhteisenä piirteenä kansallisen sivistyksen myöhäsyntyisyyden. Viro on Siukosen mu-

kaan musiikkiharrastuksessaan kuitenkin kansankulttuurin maa, kun taas Suomi pyrkii taidesävellyksillään kansainvälisille kilpaleille (Siukonen 1935, 290). Esimerkiksi Siukonen nostaa esille Viron laulujuhlat, jotka ovat vaikuttavuudessaan kuuluisia vielä tänä päivänäkin. Pieni Viro on näihin päiviin kyennyt kustantamaan jokaiseen päiväkohtiin pätevän musiikinopettajan, koska musiikkisivistystä pidetään tärkeänä kansan pääomana. Tätä esimerkkiä noudattaen varhaiskasvatuksessa voitaisiin meilläkin paremmin huolehtia musiikkikasvatuksen laadusta. Kunnat voisivat esim. palkata kiertäviä musiikkileikkikoulunopettajia päiväkoteihin. Koulujemme musiikkikasvatuksen kehittäminen vaatisi nykyistä parempaa kokonaisnäkemystä kasvatuksen laadusta ja sen jatkumosta päiväkodista peruskouluun.

Opettajan kaksoistutkinto avuksi peruskoulun musiikkikasvatukseen

Viimeisten vuosikymmenten kehitys on johtanut siihen, että musiikin aineopettajille ei ole resurssien vähetessä riittänyt kouluissa tunteja tai riittävän mielekäästä työkenttää. Kuitenkin epäpäteviä musiikinopettajia kouluissa on vielä viidennes. Koulutetuille musiikkikasvattajille olisi siis kysyntää, mikäli musiikinopettajien virat ja ammattitaitoinen työvoima kohtaisivat toisensa. Sibelius-Akatemiasta valmistuneet musiikkikasvattajat eivät hakeudu Jyväskylää pohjoisemmaksi töihin (Eerola, 2010, 51). Asia pitäisi korjata siten, että musiikin aineenopettajat opettaisivat alaluokilta lähtien, johon heillä on kelpoisuus. Näin koulu työllistäisi päteviä aineenopettajia, ja voitaisiin perustaa lisää musiikin aineenopettajan virkoja. Tämä on arvostuskysymys koulutuksen suunnittelijoille ja resursseista päättävälle.

1995 annettiin asetus 60 op:n suuruisesta laajasta sivuaineesta, joka antaa kelpoisuuden perusopetuksen aineenopettajaksi. Tämä tarkoittaa, että peruskoulunopettajaksi opiskeleva voi suorittaa ns. kaksoistutkinnon, jossa musiikki on luokanopettajaksi opiskelevan laaja sivuaine. Kaksoistutkinto pätevoittää luokanopettajan musiikin aineopettajaksi ja antaa luokanopettajalle huomattavasti enemmän valmiuksia myös musiikkikasvattajana toimimiseen. Tämä on yksi keino parantaa musiikkikasvatuksen tilaa peruskoulussa. Nythän musiikin aineopettaja on käytettävissä vasta seitsemännellä luokalla yhden viikkotunnin verran, ja sen jälkeen oppiaine on valinnainen (Laitinen & Hilmola & Juntunen 2011.)

Jyväskylän yliopistossa aloitettiin yhteistyö musiikin laitoksen ja opettajanvalmistuslaitoksen välillä. 2004 järjestettiin ensimmäinen valintakoe, jossa opiskelijan oli mahdollisuus saada musiikin lisäksi opinto-oikeus luokanopettajaopintoihin – ja päinvastoin. Tästä koulutuksesta on ollut hyviä kokemuksia, kun koulutetut ovat työllistyneet hyvin ja olleet motivoituneita toimimaan kouluissa. (Jyväskylän yliopiston musiikin yhteistyöryhmän loppuraportti, 2004)

Laulupedagogiikan uusia haasteita ja mahdollisuuksia

Laulunopetuksen kenttä on laajentunut ja vaatii sekä laulupedagogeilta että musiikinopettajilta enemmän tietoja ja taitoja kuin ennen. Musiikin kaksi valtagenreä, klassinen ja rytmimusiikki, vaativat pedagogeilta yhä enemmän eri tyylien hallintaa ja genreen sopivan äänenmuodostustavan opiskelua. Jatkuva täydennyskouluttautuminen ja alan kehityksen seuraaminen on välttämätöntä. Äänentutkimus antaa nopeasti uutta tietoa. Nykyisin myös digitaalisin keinoin voidaan lisätä laulunopetuksen työskentelyvälineitä. Mm. äänen laatua ja sen tasapainoista toimintaa voidaan tutkia akustisesti tietokoneohjelmien avulla. Nämä mahdollisuudet ovat jo käytössä laulunopetuksen lisätukena opetusstudioissa eri puolilla maailmaa. Koneet eivät kuitenkaan korvaa ihmisten välistä toimintaa opetustilanteessa. Laulunopettajan taiteellinen ja audiokineesteettinen ammattitaito sekä opettajan ja opiskelijan inhimillinen vuorovaikutus tukevat lopulta parhaiten musiikin ja hyvän äänenkäytön oppimista. ■

Lähteet

- Eerola, P.-S.** 2010. Musiikkikasvattajien työtilanteen ja koulutuksen sekä musiikinopetuksen tavoitteiden arviointia. Jyväskylän yliopisto. Lisensiaatin tutkimus.
- Ericsson, A.** 1996. Superior Memory of Experts and Long-Term Working Memory (LTWM). Osoitteessa: <http://www.psy.fsu.edu/faculty/ericsson/ericsson.mem.exp.html> (Luettu 15.5.2011).
- Gadzikowski, A.** 2011. Born to sing: How Music Enriches Children's Language. Osoitteessa: HYPERLINK "<http://creactivelearning.wordpress.com/2011/02/27/born-to-sing-how-music-enriches-childrens-language-development/>" (Luettu 22.9.2011).
- Hyypä, M. T.** 2005. Me-hengen mahti. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Ingman, O.** 1955. Laulun opetus. Porvoo: WSOY.
- Kivinen, O. & Rinne, R.** 1994. Kansakoulunopettajat ja kansaläiskuvan muutos Suomessa 1800–1900-luvuilla. Teoksesta Koulu ja menneisyys, 73–105. Suomen Kouluhistoriallisen Seuran vuosikirja. Helsinki.
- Kuikka, M. T.** 1993. Opettajakuvan muuttuminen 1940-luvulta 1990-luvulle. Teoksesta Koulu ja menneisyys, 104–119. Suomen Kouluhistoriallisen Seuran vuosikirja. Helsinki.
- Laitinen, S., Hilmola, A. & Juntunen, M.-L.** 2011. Perusopetuksen musiikin, kuvataiteen ja käsityön oppimistulosten arviointi 9. vuosiluokalla. Koulutuksen seurantaraportti. Helsinki: Opetushallitus.
- Luokanopettajakoulutuksen opetussuunnitelma 2010–13.** Jyväskylän yliopisto. Osoitteessa: <https://www.jyu.fi/edu/.../luokanopettajakoulutus/luoko.../view>
- McKinney, J. C.** 2005. The Diagnostics & Correction of Vocal Faults. Long Grove. Illinois: Waveland Press.
- Musiikinopetus Jyväskylän yliopiston opettajakoulutuksessa 2004.** Musiikin yhteistyöryhmän loppuraportti. Jyväskylän yliopisto.
- Numminen, A.** 2005. Laulutaidottomasta kehittyväksi laulajaksi: tutkimus aikuisen laulutaidon lukoista ja niiden aukaisemisesta. Sibelius-Akatemia. Studia musica nro 25.
- Peruskoulun opetussuunnitelmakomitean mietintö II**, 1970. Oppiaineiden opetussuunnitelmat. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet**, 1985. Helsinki: Kouluhallitus.
- Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet**, 1994. Helsinki: Opetushallitus.
- Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet**, 2004. Helsinki: Opetushallitus.
- Pulkkinen, P.** 2005. Kansantaiteilijana murkkupesässä. Musiikkikasvatus 8 (1), 26–35.
- Rautavaara, S.** 1995. Äänenkäytön opintojakson vaikutuksia laulun sävelpuhtauteen ja äänialaan : tutkimus eräässä opettajankoulutusalan oppilaitoksessa. Sibelius-Akatemia. Pro gradu -tutkielma.
- Simberg, S.** 2004. Prevalence of vocal symptoms and voice disorders among teacher students and teachers and a model of early intervention. Helsingin yliopiston puhetieteiden laitoksen julkaisuja nro 49.
- Siukonen, W.** 1929. Laulun opetusoppi, Jyväskylä: Otava.
- Siukonen, W.** 1935. Koululaisten laulukyvystä. Väitöskirja. Helsingin yliopisto.
- Törnudd, A.** 1913. Kansakoulun lauluoppi. Porvoo: WSOY.

Abstract

This article examines the status and content of singing tuition in the syllabi of schools and teacher training from the 1950s to the 21st century. Singing lessons became music lessons. The content of music lessons became wider and the resources more limited, and singing tuition became only one element of music lessons. The 1970s witnessed two great educational reforms. The former elementary school system gave way to the new comprehensive school. Teacher training moved to universities from the former teachers' colleges, and in 1995 kindergarten teacher training was also made academic. Ever since these educational reforms the society has demonstrated a trend of systematically reducing resources for teaching both practical and art subjects. Cuts in the resources and the inconsistency in the quality of teaching have, however, led to clearly poorer results in practical and art subjects (National Board of Education 2010). Due to scarcer resources, there is even less time to practice the voice and singing. Studies show that teachers' vocal disorders have increased from 5% to 20% in 12 years (Simberg 2004). The current situation, however, leaves many opportunities to improve the quality of music education and singing tuition. The society needs a change of attitude to better understand the benefits of art subjects to the individual's holistic development and the well-being of the entire society. ■